

ZAKÁNY ANTAL

PARANCS

STEFAN ZWEIG NOVELLÁJÁNAK HANGJÁTÉKVALTOZATA
RÉSZLET

Szereplők:

Ferdinand
Ferdinand felesége
Postás

Tiszt
Kapitány
Ezredes

Egy hang

(Halk zene. Közben ágyreccsenés, sustorgás, erős lélegzés, majd tétova lábcsozogás, amelyet ajtók nyílása, nesze kísér. Az utcáról alig hallható harangkondulás. Ablak nyílik, halk emberi beszédfoszlányok, kalapálás stb. hallatszanak, erősödnek, halkulnak. Harangok erősebb zúgása. Végül egészen elhallgatnak. Kis időre rá egy toronyóra négyszer kondul, utána változott hangon nyolcszor. Kínos, izgatott lihegés, emberi lélegzés hallatszik.)

FERDINAND: *(önmagának)* Ki ez az ember, akit ott a ködben, ide, a dombra fölkapaszkodni látok? Milyen parancs hajtja sötét szobájának melegéből kifelé, ebbe a reggelbe, mint engem? Hozzám tart-e, és mit akarhat tőlem?...

(Kis szünet után kopogtatás az ajtón, Ferdinand sietős léptei, ajtónyílás):

POSTAS: *(méltóságteljesen)* Jó reggelt, uram!

FERDINAND: *(izgatottan)* Van valami... van valami... van valami a számomra?

POSTAS: Hogyne, hogyne, kérem szépen!
(Papírcsörgés, sustorgás.)

FERDINAND: *(önmagának, motyogva)* A vizontlátásra! *(Föltépi a levelet, seppelve, érthetetlenül olvas.)*

(Mindegyre erősödő zene, a vívódás kifejezőjeként, egyszerre, nagy csattanással, a két tenyerében összecsapja a levelet.)

FERDINAND: Ah! Tudtam, hogy ez a levél az, ami föld alatti közelségével hetek óta zavarja a nyugalmamat, amit akaratlanul is vártam, ami valami értelmetlen, alakatlan messzeségből közeledett felém, engem kutatott, s merev géppel írott szavai az én életem, az én szabadságom felé nyúltak! Éreztem, hogy valahonnan jönni fog, mint a patrulba küldött lovas, ahogyan megérzi a zöld erdei sűrűségben, hogy egy hideg acélcső láthatatlanul feléje irányul és a benne elrejtett kis ólom be akar hatolni bőre alá... Hiába volt minden! Hiába menekültem! Hiába minden... Nyolc hónappal ezelőtt...

(Zene, amely az emlékezést fejezi ki. Utána erélyes katonás léptek egy üres folyosón, valahonnan, kisebb tömeg lármajának, beszédének zsongása hallatszik mind erősebben, a lépések elhallgatnak, megszűnnek, s egy erőteljes ajtónyitásra teljesen hallhatóvá válik a lárma, rögtön utána vigyázt parancsoló vezényszavak.)

TISZT: Ezredes úrnak alázatosan jelentem, a nyolcadik sorozó bizottság e pillanatban befejezte munkáját!

EZREDES: Köszönöm, kapitány! Készítse elő az újoncokat, beszédet fogok tartani nekik!

KAPITÁNY: Megtettem mindent méltóságod fogadtatására!
(Kínos csönd után.)

EZREDES: Újoncok, fiúk! Német hazafiak! Mint annyiszor már dicső nemzeti történelmünk folyamán, most is, e pillanatban, szeretett hazánk nagy megpróbáltatást él át! Hazánkat példátlan sérelem érte egy olyan nemzet részéről, amely sohasem volt és nem is lehet azon a fokon (megjegyzés: Kijönnek a sorozásról az ezredes beszéde után, az utca lár-mája, a rikkancsok bemozdják a háborús jelentéseket tartalmazó fő- és alcímeket stb., elmélkedés a sorozásról, a hazafiasságról és a sörban álló, fagyoskodó anyákról, nőkről stb.), hogy méltóvá legyen arra az érdemre, hogy megvetésünkkel dicsekedjék, semhogy a barátságunkkal! Ti, akik e szent nemzeti hősiesség, ősi harci erény és szeplőtlen dicsőség hagyományának emlíőin neveledtetek fel, nem engedhetitek meg, hogy holmi hitvány és gaz szablya akár csekély csorbát is ejtsen fénylő nemzeti koronánkon, és az egész nemzet szent nevében, elváron tőletek, hogy híven a mi sajátos katonabecsületünkhöz, önfeláldozó, példás lovagiasságunkhoz, ha kell, életeteket sem kímélve, rettenthetetlenül kardot rántatok, hogy megtoroljátok a nemzetünk becsületén ejtett sérelmet, és ha az úgy kívánja, drága véretekkel mossátok le arról a szégyenfoltot! Hiszem, hogy szívetekben kiolthatatlanul lángol a hazaszeretet szent tüze, a kardot a kezetekbe kapjátok, dicső őseinkhez méltóan, a harc mezejére kiviszitek és sértetlenül visszahozzátok azoknak vérevel megszentelt zászlóinkat és azt igaz hősi szívvvel és hazafiúi tisztza lelkiismerettel visszahelyezitek hazánk történelmének legfényesebb haditetteire szólítanak fel benneteket. Tudjátok meg, és ne feledjétek el, hogy egész nemzetünk veletek érez és a szíve a szívetekkel fog dobanni jóban és rosszban, a legnehezebb megpróbáltatásban és a végső győzelemben, amelynek örök fénye ékesíteni fogja az elesett hősök emléké! Elvárja tőletek, hogy győzzetek és hogyha meg kell halnotok, ezzel a két szent szóval haljátok meg érte: Éljen Németország!

(Harsány, gépies éljenzés, utána ropogós himnuszakkordok, ismételt éljenzések, amelyek egyre erőtlenebbé és bizonytalanmá válnak, míg végül a tömegszongás elnyom mindent.)

KAPITÁNY: Becsületemre! Ezredes uram valóságos csodaszónok, egy igazi hazafi tüzével és egy nagy hadvezér bölcsességével! Engedj meg, hogy a legmélyebb hódolatommal adozzam génusza iránt.

EZREDES: *(öntelten)* Köszönöm, kapitányom! Semmi csodálatosat nem tettem azonfelül, amit a helyemben minden igazi hazafi megtett volna e súlyos megpróbáltatás óráiban. Bevallom, ez egy kissé a tömegismeret dolga is. Egyébként a részünkről biztosíthatom a feltétlen győzelemről. Isten önnel! A viszontlátásra, kapitány!

KAPITÁNY: *(alázatos, behízelt hangon)* Mély tiszteletem, ezredes úr! A viszontlátásra!

FERDINAND: *(folytattan, mély keserűség és a megvetés hangján):* A viszontlátásra, hadvezér urak! A pokolban...

EGY HANG: *(riasztóan)* Hah! Micsoda gyalázása a vitézi erénynek. Uram! Ez nemzetgyalázás!

FERDINAND: Ön kicsoda és mit akar tőlem?

EGY HANG: Ó, én egy egyszerű kereskedő vagyok! De becsületes! Csak azt árulom, ami soha sem volt az enyém: a hazámat! Es hogy mit akarok öntől? A jobbját! Hogyha megtagadja tőlem, a barátjától tagadja meg, aki önhöz hasonlóképpen érez. Nos?

(Kis csönd után.)

FERDINAND: *(rokonszenvvel)* Az áldóját! Figyelem a szemeidet, de akarva sem találok bennük gonosztságot. Itt a kezem! Ferdinand vagyok, a barátod!

EGY HANG: *(meghatottan)* Köszönöm. Igyekszem valóban méltó lenni a bizalmadra és biztosítalak baráti hűségemről. De siessünk ki ebből a hullatoborzóból! Ki az utcára! A szabad ég alá!

(Bizonyos idő múlva Ferdinand új barátja az utcán a svájci hegyek irányába mutat: „Látod azokat a havas csúcsoakat? Mindent megteszek, hogy odáig eljuss! Akarod?”)

(Távolodó lépések. Utcazaj. Rikkancsok ordítózása: „Németország az igazság útján!” „Megtoroljuk a becsületünkön esett sérelmet!” „Meghalunk, ha kell, az igazságért!” stb.)

EGY HANG: Nos, hallod-e, barátocskám?! Mit szólsz mindeme fari-zeuisszólamokhoz?

FERDINAND: (undorral) Reszketek a hidegtől és az undortól, amikor visszagondolok arra a pillanatra, amikor meztelenül megálltam a katonaoorvos előtt, aki — mint valami lókupec — karjaim izmait tapogatta; s ezen a megaláztatáson át fel kell ismernem a kor emberi méltatlanságát, amely megint úrrá lett Európában! A lelkeket hasogatja, s a kezem ökölbe szorul, ahogyan elnézem a fagyoskodó asszonyokat, akik üres kosaraikkal hajnalhasadáskor a vásárcsarnok lépcsőjén ülnek; s érzem, hogy gyűlölködővé és gonosszá leszek, nőmagamat utálok tehetetlen haraggal. A haza nem más az én szememben, mint börtön és kényszer. Idegen ország a földi haza s az emberiség számomra, Európa!

EGY HANG: Sajnos, fájdalom, így van ez már most. De látod azokat a havas csúcsoakat?! Az Svájc! Hogyha akarod, mindent megteszek érted, hogy odáig eljuss!

(Zene. Vonatzakotolás, fékek, kerekek csikordulása, megállás.)

FELESEG: Ó, de boldog vagyok! Végre megérkeztünk! És milyen gyönyörű itt minden!

FERDINAND: Igen. Ez Svájc! A béke egyedüli oázisa... De gyerünk! (Vidáman, fölszabadultan.) Látod azt a dombocskát ottan? Nos, azon van a mi leendő házikánk. Ott fogunk mi ezentúl élni.

FELESEG: És ott fogsz majd festegetni...

FERDINAND: Igen! És sehová sem mozdulok ki innen. Te fogsz majd a városba járni, hogy vásznat és festékeket hozz föl nekem.

FELESEG: Ó, Ferdinándom! Olyan boldog vagyok, hogy erre a lépésre szántad magad, hogy megőrizted az életedet magadnak és nekem, hogy elhárítottad magadtól azt az örültséget...

FERDINAND: ...amit önkéntes pusztulásnak, öngyilkosságnak is nevezhetnénk! Nem! Soha! Hála az emberi együttérzésnek, a baráti önfeláldozásnak, mi itt vagyunk, a véres pokoltól messze.

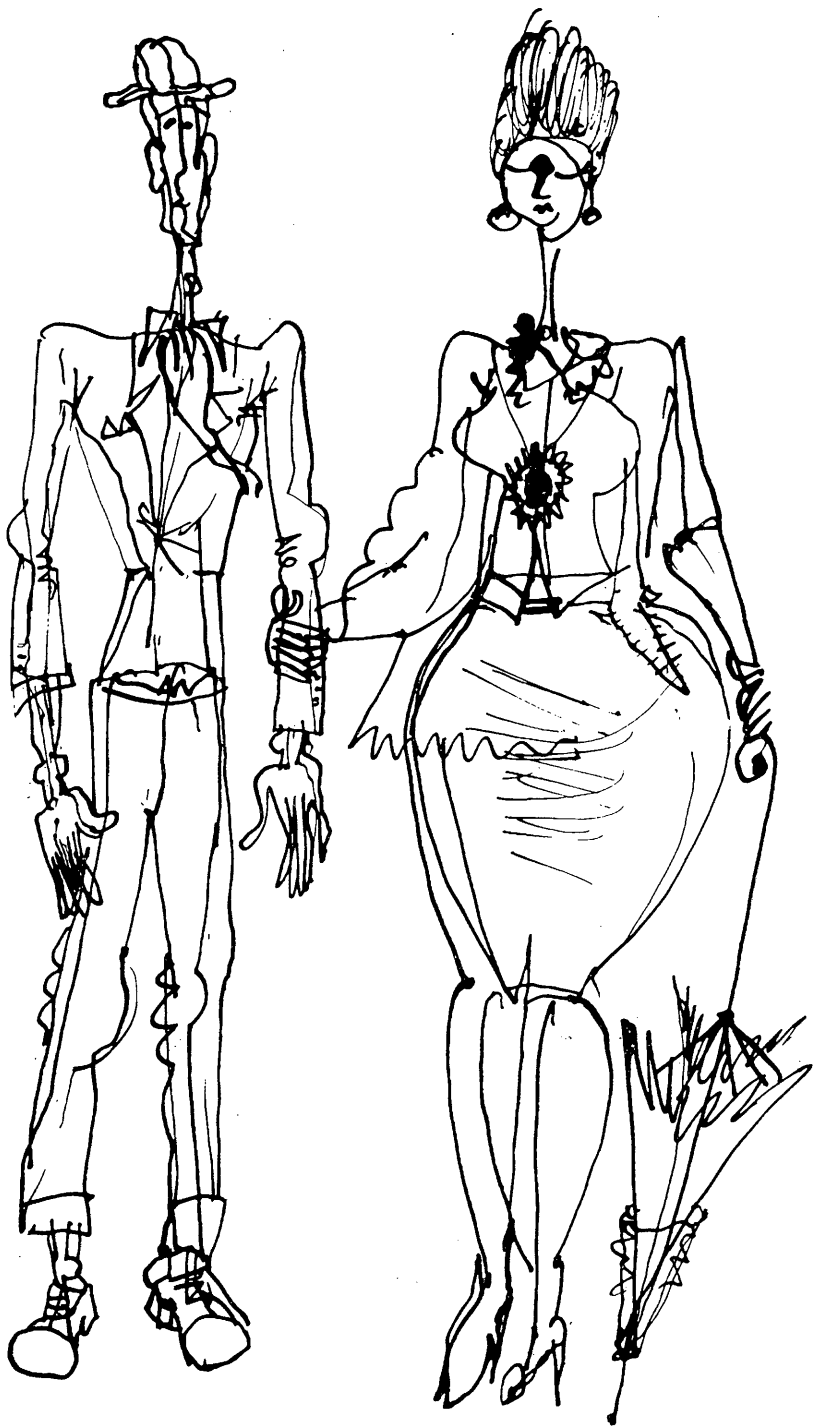
FELESEG: Köszönöm néked, te mindennél drágább! (Fölzokogva.) Olyan kimondhatatlanul boldog vagyok, hogy muszáj sírnom...

FERDINAND: Édes életem! Csak sírd ki magad helyettem is, mert máris düh mardos, e rövid öröm után, arra a gondolatra... és szinte félek is... Érzem, hogy hátam mögött a nevémmel, még valahogyan mindig ott vannak a gyökereim, abban a véres rengetegben... Hogy valami, amit nem ismerek, nem tudok, de ami rólam mindent tud, még nem engedett szabadon. Hogy valahogyan, a láthatatlanból egy álmatlan, rideg szem állandóan engem figyel. Tudom, hiába fogok magamba rejtőzni, bármilyen mélyre, nem fogok újságot olvasni, hogy ne tudjak a sorozóparancsnokról, lakást változtatok, eltüntetem a nyomaimat, kerülöm az embereket, hogy ne kérdezhessenek semmit tőlem... mégis mindig tudni fogom: valahol egy fiókban, százezernyi lap, papír között fekszik egy lap... és egy szép napon valaki valahol, valamikor kihúzza ezt a fiókot... Hallom, amint felkattog egy írógép, amely leírja a nevemet és tudom, ez a levél azután vándorolni, vándorolni fog, amíg végül is rám talál majd...

FELESEG: (elborzadva) Ferdinand! Lerombolsz: bennem mindent, amit ez a pillanat fölépített! Megörjítez! Jaj, boldogságom! (Zokog.)

FERDINAND: (majdnem sírva) Bocsáss meg, élet! Ne gondold semmi rosszra. Gonosz álom ez csak...

(Zene, amely az emlékezés végét jelzi. Papírcsörgés.)

FERDINAND: *(önmagának)* Mi ez a papír? *(Egyre indulatosabban.)* Holnap, holnapután itt, a bokrokon ezer, tízezer, százezer levél nyílik ki, s mindegyik olyan idegen nekem, mint ez. Mit jelent az: „Hivatalból”? Vajon köteles vagyok-e elolvasni? Nekem nincs hivatalom az emberek közt és fölöttem sincs hivatal! Mit jelent itt a nevem? Ez már nem én magam vagyok! Ki kényszeríthet rá, hogy azt mondjam: én én vagyok? Ki parancsolja meg, hogy elolvassam, ami benne van? Ha olvasatlanul eltépem, a rongyok elszállnak egészen a tóig, és nem tudok semmit és nem tud semmit a világ, a fáról egyetlen csepp sem hullik majd gyorsabban a földre, s ajkam egyetlen lélegzetvételre sem változik meg! Hogy is tehetett nyugtalanná ez a papírlap, amikor csak akkor tudok, hogyha kedvem tartja? *(Végső indulattal.)* És én nem akarok semmi mást, csak a szabadságomat!

(Bőszén összegyűri a papírt, majd újra kisimitja. Kis szünet után.)

FERDINAND: Ó, hogy nem tudom eltépni mégis? — 34.729/F. szám... *(Olvas.):* „Az m...i kerületi parancsnokság rendeletére ezennel felkérjük nagyságodat, hogy katonai szolgálatra való alkalmosságának újólagoz vizsgálatára legkésőbb március 22-én M...-ben, a kerületi parancsnokság 8. számú szobájában jelenjen meg. Katonai iratait a zürichi konzulátus fogja kiszolgáltatni, amelyhez e célból fordulni köteles!”

(Ajtók nyitódának-csukódnak. Ferdinand távolodó léptei.)

FELESÉG: *(vidáman)* Hol fagyoskodsz ennyi ideig, Ferd? *(Örömmel.)* Nézd mit találtam! Ott a réten, a ház mögött virágzanak, míg a fák közt, az árnyékban még a hó fehérlik. Ugye édes kis virágok? Csókold meg őket! Úgy... *(Csók csattan.)* Most a nagy virágoknak is... *(Játékosan.)* Jaj, te kis huncut! Hogy bújsz előlem!

FERDINAND: *(fáradtan)* Édes vagy, de ne haragudj, most föl kell mennem a műtermembe.

(Léptei hallatszanak a falépcsőkön.)

FELESÉG: *(csalódottan)* Már ilyen korán dolgozni még?

FERDINAND: *(fáradtan):* Igen, szívecském...

(A lépések zaja elhal, szék nyikordul, mély, nehéz sóhajtás hallatszik, csönd. Hallatszik a vásznon az ecset suhogása.)

FERDINAND: *(iszonyodva, önmagának)* Szörnyűség! A paletta színeit iszapnak és vérnek látom... Sebekre és gennyre kell gondolnom... *(Főlorátt.)* Örület! Örület!

(Dobbanás, csörömpölés. Kis szünet után.)

FELESÉG: *(aggódva)* Mi van veled, Ferdinand? Mi történt itten? Rossz híreket kaptál?

FERDINAND: *(kínlódvá)* Igen.

FELESÉG: A katonaságtól?

FERDINAND: *(hallgat, kínos csönd)*

FELESÉG: *(remegő hangon)* Berendeltek a konzulátusra?

FERDINAND: Igen.

FELESÉG: És elmész?

FERDINAND: *(ingerülten)* Nem tudom. De azt hiszem, kénytelen vagyok.

FELESÉG: Miért vagy kénytelen? Svájcban nem parancsolhatnak neked. Itt szabad vagy!

FERDINAND: *(haraggal, sziszegve)* Szabad! Ki szabad még manapság?

FELESÉG: Mindenki! Aki szabad akar lenni! Te a leginkább! *(A papír után kap, csörrenti.):* Mi ez? Milyen hatalma van ennek a rongynak fölötted, amit valami szegény írnok összepiszkolt? Fölötted! Az élő szabad ember fölött? Mit tehet ellened?

FERDINAND: A papír semmit. De annál inkább az, aki küldte.

FELESEG: Ki küldte ezt? Milyen ember? Egy gép, a nagy embergyilkos gép! De téged nem foghat meg.

FERDINAND: Milliókat megfogott, miért éppen engem ne?

FELESEG: Mert te nem akarsz!

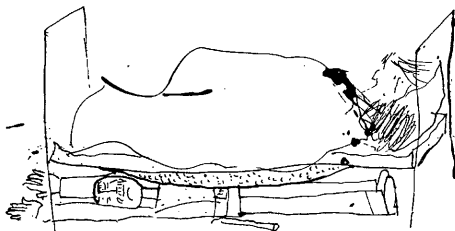
FERDINAND: Azok sem akartak.

FELESEG: De azok nem voltak szabadok! A fegyverek közt álltak és azért mentek. Nem önként. Svájcban senki nem ment volna vissza. Abban a pokolban! *(Részvétellel.)* Ferdinand, igyekezz most egészen tisztán gondolkozni. Megijedtél, megértem, hogy megzavart, mikor ez az alattomos bestia hirtelen rád ugrott. Gondolj csak arra, hogy vártuk ezt a levelet. Százszor határoztunk erről a lehetőségről, és büszke voltam rád, mert tudtam, hogy darabokra fogod tépni és nem állsz rendelkezésre ahhoz, hogy embereket gyilkoljanak! Emlékszel?

FERDINAND: Emlékszem, Paula, emlékszem, de...

FELESEG: Most ne beszélj. Emlékezz vissza a beszélgetéseinkre, arra a fogalmazásra, amelyet elkészítettél. Balra fekszik az asztalfiókban. Abban kijelentetted, hogy soha nem veszel fegyvert a kezedbe. Szilárdan elhatározta.

FERDINAND: Soha nem voltam szilárd, soha nem voltam biztos. Mindez hazugság volt, elbújtam a saját félelmem elől. Megrészegítettem magamat ezekkel a szavakkal. De mindez csak addig volt igaz, amíg szabad voltam és mindig tudtam, hogyha hívni fognak, egyszerre gyöngye, gyöngye leszek. Azt hiszed, hogy tőlük reszkettem? Hiszen mindez semmiség...

ACS KAROLY